

"אגורה באהלך עולמים"

(תהילים ס"א)

זמני השבת

ירושלים

כניסה יציאה ר"ת

18:26 17:50 16:58

גיליון 247

יתרו-תשפ"ד

קבלת התורה - תכלית האדם

בפרשתנו עם ישראל עומדים בהר סיני, מקבלים את התורה ואת עשרת הדברות שבזכותם אנו העם הנבחר. מאותו רגע, הפכנו ליחידה אחת בעולם ואין כל חיבור או דמיון בין גוי ליהודי. אומרים רבותינו, מדוע נקרא שמו של ההר סיני? כיוון שירדה שנה לאומות העולם על ישראל, כיוון שנבחרנו להיות עם הנצח.

נסה לעמוד מעט על עניין מעמד הר סיני. מקשה הרמב"ן: פעם כתוב: "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאַמְרָא" וכן בספר דברים כתוב: "אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל כָּל קְהֵלְכֶם". ומשמע שהקב"ה אמר את כל עשרת הדברות לישראל. ובהמשך הפרשה שלנו כתוב: "וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְהִזְק מָאֵד מִשֶּׁה דִּבֶּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל". מכאן משמע שגם משה דיבר. אם כן מה הנכון, ישראל שמעו את כל עשרת הדברות מהקב"ה או ששמעו חלקן ממשה? מתרץ הרמב"ן: ישראל אכן שמעו את כל עשר הדברות מהקב"ה, אבל הבינו רק את שתי הדברות הראשונות. את שמונה הדברות הנותרות היה צריך משה להגיד להם ולבאר להם. מהיכן הראיה לדבר? ששתי הדברות הראשונות נאמרו בלשון נוכח: "אנכי ה' אלוקיך", "לא יהיה לך אלוקים אחרים על פני". הקב"ה מדבר אל כל אחד ואחד כאילו הוא יחיד. החל מהדיבר השלישי הופכת הלשון לנסתר: "לא תשא את שם אלוקיך לשווא", למה לא נאמר "לא תשא את שמי לשווא"? משמע שמישהו אחר דיבר בשם הקב"ה ואלו הדברות אותם אמר משה לישראל לאחר שה' דיבר בקול.

ממשיך המלבי"ם: "באומרו אשר הוצאתיך מארץ מצרים, בזה התברר כל עניין התהוות הקב"ה. מציאות השם ע"י סדר המכות דצ"ח שאמר: בואת תדע כי אני השם. והשגחה ע"י סדר עד"ש שאמר: אני השם בקרב הארץ. ואין כמוהו נהדר בסדר אחא"ב שאמר: כי אין כמוני בכל הארץ.

אומר המלבי"ם, מדוע לא פתח הקב"ה את התורה בעשרת הדברות? היה לו לפתוח בדיבור אני ה' אלוקיך הרי בדיבור זה נמצאת התורה כולה. למה הדבר דומה? משל לאדם אחד שבא לעיר ואמר להם: אני אהיה מלך עליכם? אמרו, מה עשית שתהיה מלך? מה עשה? בנה להם חומה וכנס להם מים ונלחם להם כל המלחמות ואז שאל, אני אהיה מלך עליכם? אמרו לו רק אתה ראוי! כך הקב"ה לאחר שהוציאם ממצרים וקרע להם את היס ונתן להם את המן והשלו אמר, עכשיו אהיה מלך עליכם? אמרו וודאי. נמצא, שה' ברא את העולם עם כל סדרי בראשית ועדיין לא נוצרה מציאות כמו שנעשה ע"י עשרת הדברות בעולם. כי רק לאחר גילוי כוחו הגדול של הקב"ה במצרים, אז הוא תובע למלוך.

את זה רוצה שהקב"ה שישאל ישמעו ישירות ממנו ולא ע"י שליח, לא יהיה לך אלוקים אחרים על פני, אומר הרמב"ם "יכול המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה, עובר בלא תעשה וכופר בעיקר. שזה עיקר הגדול שהכל תלוי בו ועל כן, אנכי ולא יהיה לך נאמרו בדיבור אחד שנמשכו זה מזה (מכוח אנכי השם אלוקיך, מתקיים לא יהיה לך). שזה חיוב המציאות שיש מנהיג לעולם ומחיה אותה, מכוח זה הוא בא לדרוש שלא יהיה לך אלוקים אחרים.

ומה הכוונה על פני? הדבר נועד להוציא מטעות של דור אנוש שאמרו, נעבוד את השמש וע"י זה ניתן שבח להשם שברא את השמש בצורה עקיפה ולא ישירות. אומר הקב"ה: "לא יהיה לך אלוקים אחרים על פני, אם יש מלך ויש מי שמשבח את השר לפני המלך, הוא מורד במלכות ויש לו דין מוות. ראינו בבניא שדוד קרא לאוריה החיתי מהמלחמה והגיע אוריה לדוד. לאחר שמתעניין דוד באירועי המלחמה אמר לו דוד: "רד לביתך ורחץ רגלך". אוריה אינו שומע בקול דוד ואינו הולך: "וישב אוריה פתח בית המלך ולא ירד אל ביתו". בבוקר אמרו לדוד שאוריה לא עשה כצויו המלך. קרא דוד לאוריה ושאל מדוע לא הלכת? השיב אוריה: "אהרון וישראל ויהודה יושבים בסוכות (כל ישראל בצער) ואדוני יואב ועבדי המלך על פני השדה חונים ואני אבוא אל ביתי? הגמרא אומרת, שדוד לקח פתק ואמר ליואב שים את אוריה ראשון בקרב ואוריה מת. הגמרא בקידושין (מג) אומרת, מה חרב בני עמון אין אתה (דוד) נענש עליו (שנלחמו בישראל והרג בהם דוד) אף אוריה החיתי אין אתה נענש עליו. מדוע לא יענש על אוריה, הרי הוא הורה להציב אותו בחזית המלחמה? כיוון שמורד במלכות היה, שאמר: אדוני יואב לפני המלך. אומר רש"י: זה מרד, שקראו אדון לפני המלך. באותו רגע התחייב מיתה.

נחזור לעניינו, דור אנוש היו עובדים לשמש וזה ביחס להשם יתברך. אומר הקב"ה, לא יהיה לך אלוקים אחרים על פני. אני נמצא בכל מקום ולכל אחד מצבא השמיים שתתן כבוד, גם אני שם וזה 'בפני' ואז נקרא מורד במלכות וחיוב מיתה. 'הנה מקום איתי- רש"י' אומר: העולם נמצא אצל הקב"ה ולא הקב"ה נמצא בעולם. המלאכים משבחים ואומרים, ברוך כבוד השם ממקומו, אין יודעים היכן מקומו שהרי נמצא בכל מקום. אם כן, מי שמשבח לעבודה זרה, אפילו אם יתרוץ שמשבח להשם, אין זה כד! אמר הקב"ה, לא יהיה לך אלוקים אחרים על פני, כי אין אתר פנוי מינה. הרי אם יהיה מקום שהשם אינו שם, מייד יהיה חרב. נמצא, ששתי דברות ראשונות רוצה השם שישמעו ישראל ממנו ויבינו כל מה שאמרנו ועוד הרבה יותר מכך. כדברי רבותינו על הפסוק "אתה הראת לדעת" - "כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים, כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחיד. לכן נאמר אתה הראת לדעת" (רש"י). הראה הקב"ה שאין מציאות מלבדו והוא מניע את כל הכוחות הפועלים בעולם. מאותו רגע אין לאף אחד שום צל של ספק מי הבורא בעולם ואת הדברים הללו לא ניתן לשמוע ולהבין דרך אמצעי. כי רק ע"י שמיעה ישירה מהשם יתברך הבינו את כל מה שניתן בעניין האמונה, איך העולם פועל וכיצד יורד שפע לעולם וכו'.

האבן עזרא חולק על פירוש זה וטוען כי את כל עשרת הדברות שמעו ישראל מהקב"ה מתחילה ועד סוף. ומדוע היה זה נחוץ שישמעו דווקא מהקב"ה? כיוון שהיו חלק מישראל מטילים דופי באמונה שבנבואה ולא האמינו שיתכן שהקב"ה דיבר עם בשר ודם והוא יישאר בחיים. מה עשה הקב"ה? הפך את כל ישראל לנביאים וע"י כך לא הטילו דופי בנבואת משה. והרי כבר כתוב "וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויאמינו בה" ובמשה עבדו" וכיוון שלא כתוב וירא כל ישראל את ה' הגדולה משמע שלא כולם האמינו ועדיין הטילו דופי בעניין האמונה. ומשיב על קושיית הרמב"ן שתחילה דיבר בנוכח ואחר כך בלשון נסתר. שלאחר שקיבלת זה השם להיות לך לאלוקים, על כן אמר לא תשא את שם ה' אלוקיך לשווא. מאחר וקבלת את שמו תיזהר לא להישבע בשם זה. גם כי ששת ימים עשה ה', אותה אלוקות שקיבלת עשתה את העולם בשישה ימים ועוד, כך דרך התורה לדבר והראיה: כתוב: "לא תִּזְבַּח עַל חֶמֶץ דָּם זֶבַח וְלֹא יִלֵּין חֶלֶב חַגִּי עַד בֶּקֶר" - לשון נוכח ואחר כך כתוב: "בְּרִאשִׁית בִּפְנֵי אֲדֹמֶיךָ תִּבְאֵי בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תִבְשַׁל גְּדֵי בְּחֶלֶב אֲמוֹ" ולא אמר לביתי, כי זו לשון הכתוב וכך גם בעשרת הדברות ואין כוונתו להגיד שלא שמעו ישראל את כל הדברות.

נסה להבין לפי הרמב"ן מה מיוחד בשתי דברות ראשונות שהתעקש השם שישמעו אותם ממנו למרות הקושי של ישראל שאחריהם נתן למשה לדבר.

דברות ראשונות הם עיקרי התורה. אנכי השם אלוקיך - ייחוד ואמונה בהשם, לא יהיה לך - איסור ע"ז.

אומר המלבי"ם: "אנכי השם אלוקיך - הודיע שהוא הנמצא מחויב המציאות. (דרך ההסתכלות בבריאה מובן שיש מי שפועל ועושה והתהליך בעולם) והמציא כל הנמצאים וקדמון לכל קודמים וכל הכוחות במציאות מושפעים ממנו והוא מחיה אותם ומאיתו יצאו הטובות והרעות שעל זה יורה שתי שמות הויה ואלוקים, דין ורחמים".

מייד בחיבור הנצח לה', אומר הקב"ה אנכי ה' אלוקיך ולמה לא אמר אנכי ה' אלוקים? משמע דין ורחמים ותדע כי הכל ממנו, גם הדין וגם הרחמים. ולא תחשוב שיש עונש ללא השגחה של השם ויכול למות אדם באקראי בין הכביש בין במקום אחר, רק השם קובע. ולמה לא אמר אנכי ה' אלוקים? גם זה מורה דין. אלא, כבר בנקודה זו מכניס הקב"ה את עצמותו עם ישראל. הכוונה שמה שאירע עם ישראל, קורה עם ה'. אם ישראל נענשים גם הקב"ה כביכול נענש. ה' מדבר בעצמו עם ישראל וזה העומק שהשליך חמתו על עצים ואבנים ולא בעם ישראל חלילה. יכול היה לומר אנכי ה' אלוקים אבל אמר אלוקיך, כי עובר איתנו הקב"ה את כל הקשיים והאמת היא בית המקדש נחרב ועם ישראל עדיין קיים.

מכאן נבין שמעמד הר סיני הוא מעמד מאוד מהותי וייסוד האמונה של ישראל. אומר הרמב"ן: "והכוונה שיהיו כל ישראל נביאים וישמעו בעצמם אל אמונת השם ואיסור ע"ז, לפי שהם עיקר לתורה ולמצווה, אבל בשאר הדברות יקבלו מפי משה".

נתבונן יותר לעומק ונראה דברים מהותיים מאוד. **הגמרא בשבת** אומרת: כפה עליהם הר כגיגית ואמר אם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו, כאן תהה קבורתכם. מקשים **התוספות**: למה היה צריך לכפות? הרי אמרו נעשה ונשמע! אלא, שמא אחרי שראו את האש הגדולה יחזרו בהם (סוף סוף יצאה נשמתם) מה עשה השם? כפה עליהם הר כגיגית. נבין את הדברים.

הגמרא במגילה מספרת שהיו רבה ור' זירא יושבים לשתות יחד, שחט רבא את ר' זירא ובבוקר החיה אותו. שואל **הרי"ף**: האם ר' זירא יכול לחזור לאשתו או שמא צריך הוא להינשא מחדש? הרי סוף סוף יש כאן פנים חדשות ונשמה שירדה מלמעלה. משיב **הבן איש חי**: נוכיח ממעמד הר סיני. כששמעו ישראל דיברה ראשונה מתו כולם והחיה אותם הקב"ה. שמעו דברה שנייה ומתו כולם והחיה אותם הקב"ה. לאחר מעמד הר סיני אמר הקב"ה שובו לכם לאהליכם- תחזרו לנשיכם. כיצד? הרי היו כולם מתים. מכאן שאם אדם מת והחיו אותו, חוזר לאותו מצב ואין צורך בקידושין חדשים. ועוד, היחיד שלא מת זה משה רבנו ואילו אשתו מתה כמו כולם. אם היו צריכים לחזור ולקדש נשיהם, הרי משה לא חזר לאשתו ואם אינו חזר, משמע שלא קידש את אשתו. אם כך על מה דיברו מרים ואהרון? מכאן שגם בלי לחזור ולקדש היא אשתו ולכן שאלו מדוע פרש ממנה. לכן לאחר שמתו לא צריכים לחזור ולקדש.

שאלו את ישראל: רוצים לקבל תורה? אמרו כן. אבל במעמד הר סיני עברו ישראל חוויה מטלטלת ומתו כולם והיה צריך להחיות אותם. אומנם אמרו ישראל שרוצים הם לקבל את התורה, אבל לא דימינו שכך יראו הדברים ומאחר ועברו דברים קשים, היה חשש שיחזרו בהם. נאמר על ישראל, "וינועו ויעמדו מרחוק"- מהפחד חזרו ישראל 12 מיל לאחור והמלאכים מקרבים אותם בחזרה. מכאן שהיה כאן דבר עוצמתי שקשה לעמוד בו ולכן אומרים התוס' שהיה חשש שיחזרו בהם ולכן כפה עליהם הר כגיגית.

אומר **המשך חכמה**: ברגע שנגלה השם על ישראל, התבטל מהם כוח הבחירה והפכו להיות כמו מלאכים ממש וכמו שמלאך אין לו בחירה כך גם להם ואין מציאות לקיום העולם ללא התורה על כן כפה עליהם.

אומר **המהר"ל**: אם עם ישראל היו מקבלים התורה רק מדעתם, היה נשמע שהדבר תלוי בבחירתם. אם רוצים לקבל טוב ואם לא, יקרה משהו אחר. אך אין זה כך! אומנם הם בחרו לקבל את התורה, אבל הקיום של העולם אינו מתאפשר ללא התורה. וזה החסד שעשה השם עם ישראל שיש דין בתורה שאדם שאנס אישה, לו תהיה לאישה, לא יכול לשלחה כל ימיו. כך אומר הקב"ה, אני כופה על ישראל (הם אנוסים) וכך גם אם יחטאו לי, איני יכול לשלחם לעולם וכך אנחנו לא יכולים להתנתק מהתורה.

הגמרא ביומא מביאה מעשה בהלל הזקן שהיה מרוויח תרפיק אחד ביום, בחציו היה מפרנס את הבית וחציו היה נותן לשומר בית המדרש. ערב שבת אחד, לא עלה בידו להרוויח ולא היה לו איך לשלם לבית המדרש. היתה זו תקופת טבת (חורף) ועלה הלל לגג והאזין לדברי התורה, החל לרדת שלג עד שכיסה אותו אמה וחצי. בבוקר הבחינו שאין אור מהארובה, בדקו ומצאו צורת אדם, הצילו אותו ואמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת.

ונשאל, הלל היה מרוויח תרפיק אחד, חצי היה נותן לאשתו וחצי לבית מדרש. ומי היתר להלל לבזבז חמישים אחוז? הרי המבזבז, אל יבזבז יותר מחומש. שאלה נוספת, היה חורף וקור גדול, התחיל לרדת שלג, כיצד הלל לא לקח את עצמו לבית? יש שאומרים שהיה שקוע בלימוד ולא הרגיש, אבל אפשר לטעון על כך, שגדולי ישראל מיוחדים היו בעניין פיקוח נפש. (הרב מבריסק היה הולך ביום כיפור עם אוכל בכיס, שאם יפגוש באדם חיורר ייתן לו לאכול שלא יארע לו דבר). ואיך הלל לא היה זהיר בעניין זה? שאלה שלישיית, מה הכוונה ראוי הוא לחלל עליו את השבת? וכי אם היה שם אדם אחר, לא היה ראוי לחלל עליו את השבת? אומנם הלל אדם גדול אבל בפיקוח נפש אין הבדל בין אחד לשני.

נתרץ: הגמרא אומרת שבאו חכמי ישראל לבקר את ר' אליעזר הגדול שהיה חולה מאוד ועמד להיפטר מן העולם ובאו להיפרד ממנו. היה זה ערב שבת, נכנס בנו של ר' אליעזר, רצה לחלוץ לו התפילין וגער בו ר' אליעזר. אמר הבן לחכמים, נראה לי שנטרפה דעתו. אמר להם ר' אליעזר, דעת בני ואשתי אולי נטרפה ולא שלי. עוד רגע שבת ולא הדליקו נרות ולא הטמינו את החמין שזה עסקי סקילה ומתעסקים בתפילין? הבינו חכמים שהוא מיושב בדעתו. שאל אותם מדוע באתם? אמרו, ללמוד תורה. שאל מדוע עד עכשיו לא באתם? אמרו, לא היה לנו פנאי וענו לו לפי כבודו (שאדם מנודה (ר' אליעזר) מותר לו ללמוד תורה ומותר ללמוד ממנו רק צריך לעשות זאת בריחוק ארבע אמות ולא רצו לפגוע ברב והעדיפו לא לבוא). אמר להם, תמחה אני אם תמותו מיתה רגילה. שאל ר' עקיבא, מה עלי? אמר לו, שלך קשה משלהם. שלבך פתוח כאולם ואילו שימשתי הייתה לומד תורה הרבה (רש"י).

נשאל על זה, ר' עקיבא היה עם הארץ ארבעים שנה ומאותו רגע ביזה עצמו על התורה, נכנס ללמוד עם ילדים ותינוקות של בית רבן והתעלה לאט לאט עד שעבר את כל רבותיו. העמיד ר' עקיבא 24 אלף תלמידים ולא בזבז את זמנו לריק. מדוע מיתתו קשה משל כולם? אמר ר' אליעזר לפני פטירתו: אוי לכם שתי זרועותי שהם כשתי ספרי תורה שנגללים (ספר גלול בהיכל לא ניתן לקרא אותו). רמז שכל התורה שהוא יודע תחסר מהעולם. אז נכון שהעמיד ר' עקיבא תלמידים הרבה, אבל לימדם רק את התורה שהוא ידע והתורה של ר' אליעזר תתחסר מהעולם ועל זה נענש בצורה קשה.

נחזור להלל הזקן, הוא מרוויח תרפיק ביום ולא מבזבזים יותר מחומש. אם חלילה האב חולה וצריך לקנות תרופות והתרופות הם חמישים אחוז ממשכורתו, ישלם: וודאי! ומה עם הילדים שלו? אם כן, על צורך הגוף מוכן הוא לשלם חמישים אחוז ועל הנשמה שהיא תכלית ביאתנו לעולם, על הנצח של האדם הוא אינו מוכן לשלם חמישים אחוז? להלל ברור שהתורה היא החיים ולא שואל אם לתת או לא. הלל הרגיש את השלג ואולי ניתן לומר, שכל דקה אמר לעצמו, את הדקה הבאה אני עובר והולך. אבל שמע את דברי התורה של שמעיה ואבטליון ולא היה יכול להפסיד מילה ונמשך עד שאיבד הכרתו.

אנו טועים בהסתכלות החיבור של ישראל עם התורה. יש אחד לומד שלוש שנים להיות עו"ד וזה בסדר, אבל עליו לזכור שזה רק מקצוע ולא יותר. תתפרנס ותחזור ללימוד! למה אתה טורח עוד ועוד להתמקצע בנושא? אתה ממספס את העיקר, שקיום העולם הוא לימוד התורה! איזה סדר עדיפות יש לנו? איבדנו את ההסתכלות הנכונה, הפכנו את הפרנסה לעיקר ומנסים אנו להוסיף עוד ועוד ואין זה הכיוון.

איך יצא הלל נשיא של ישראל? הוא לא עושה חשבון לכסף עבור תורה. אולי ניתן לומר שהלל היה מרוויח את המינימום הנדרש אפילו תוך שעותיים ומיד היה עוזב הכל והולך ללמוד. הלל לא מבזבז זמן, הוא לא משאיר כסף ליום המחור ולתענוגות העולם ורץ לבית המדרש.

כל אחד יכול להיות ת"ח, למה שלא נתקדם? נראה מה אירע לר' עקיבא, על אף שאין מי שעשה יותר ממנו בכל העולם למען התורה, בכל זאת יש עליו תביעה. מכאן נבין מה חשיבות התורה לעם ישראל. אז וודאי שאדם ילמד ויתפרנס אבל ברגע שסיים, לך תרדוף אחר התורה, אל תמשך לנסות להרוויח עוד ועוד, אתה מאבד את התכלית! אמר הלל: מרבה תורה מרבה חיים! מדבר הלל על החיים הנצחיים ולא חיי העולם הזה.

אז את המדרגה של הלל אין לנו ואולי אסור לנו לעשות זאת ולהכניס עצמנו לפיקוח נפש אבל עבורו כל חסרון בתורה זה פיקוח נפש. על אחד כזה היינו אומרים אולי שאסור לחלל עליו שבת כיוון שהכניס עצמו לסכנה. אומרים רבותינו, ראוי לחלל עליו את השבת, כי החיבור שלו לתורה לא נתן לו ללכת.

זה מעמד הר סיני ואת זה רוצה הקב"ה שנדע ונפנים, הוא מכניס אותנו לקשר איתו ב'אנכי השם אלוהיך'. הי עובר איתנו את כל הקשיים והפתרון הוא לימוד התורה, כי עץ חיים היא למחזיקים בה. מי שיבין שזה מהות הקיום שלנו ושל העולם, יזכה. אין לנו דבר אחר שיקיים אותנו מלבד התורה וכל אחד יעשה חשבון נפש עם עצמו, אולי הוא במעמד שיכול לתפוס עוד שעה בלימוד ולהתנדל. השאיפה צריכה להיות לצמוח להיות ת"ח ולזכור שכל מי שירצה, יצליח והקב"ה כבר יעזור ויפנה לאדם את הדרך והזמן.

זכינו לקבל את התורה ואנחנו העם הנבחר ועלינו לנצל זאת!